

ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਸਖੀ: ਵਸਤੂਗਤ ਅਧਿਐਨ

*ਡਾ. ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਕਿਸ਼ਾਂਵਲ

** ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਕੈਰਡੀਆ ਕਾਲਜ ਸੰਘੇਲ

ਐਬਸਟ੍ਰੈਕਟ

ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਧਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਤਵੀ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ, ਕਾਵਿ-ਨਾਟ, ਪਦ-ਨਾਟ, ਨਾਟਕੀ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ-ਨਾਟ, ਧੁਨੀ-ਨਾਟ ਆਦਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦੋ ਰੂਪ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ (Poetic Play) ਅਤੇ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ (Dramatic Poetry) ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਕਾਵਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਅਜਿਹੇ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਨਾਟ-ਕਾਵਿ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੋਈ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਖੋਜਦੀ ਹੈ। ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਵਿਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਵਚਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਪੈਰਾਡਾਇਮ ਨਿੱਜ ਤੋਂ ਪਰ ਤਕ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਾਸਾਰ ਤਕ ਫੈਲਦਾ ਹੈ।

KEYWORDS: ਨਾਟਕ, ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ, ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ, ਕਾਵਿ-ਪੈਰਾਡਾਇਮ, ਡਰਾਮੈਟਿਕ ਪੋਇਜ਼ੀ ਲਬਰੇਜ਼

ਭੂਮਿਕਾ

ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਧਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਤਵੀ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ, ਕਾਵਿ-ਨਾਟ, ਪਦ-ਨਾਟ, ਨਾਟਕੀ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ-ਨਾਟ, ਧੁਨੀ-ਨਾਟ ਆਦਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਵਾਲੀ

ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦੋ ਰੂਪ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ (Poetic Play) ਅਤੇ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ (Dramatic Poetry) ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਿਤ-ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਕਾਵਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਅਜਿਹੇ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ' ਨਾਟਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ 'ਨਾਟਕ' ਜੋ 'ਕਾਵਿ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ' ਰਾਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ 'ਨਾਟ-ਕਾਵਿ' ਕਾਵਿ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ 'ਕਾਵਿ' ਜੋ 'ਨਾਟਕ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ' ਰਾਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ.

'ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਪੋਇਟਰੀ ਐਂਡ ਪੋਇਟਿਕਸ' ਵਿਚ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਨਾਟ-ਕਾਵਿ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੰਨ 1631 ਈ. ਤੋਂ 1700 ਈ. ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ ਡ੍ਰਾਈਡਨ ਨੇ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ 'ਐਨ ਐਸੇ ਆਫ਼ ਡਰਾਮੈਟਿਕ ਪੋਇਜ਼ੀ' (An Essay of Dramatic Poesy) ਵਿਚ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਲਈ ਡਰਾਮੈਟਿਕ ਪੋਇਜ਼ੀ (Dramatic Poesy) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। 'ਪੋਇਜ਼ੀ' ਸ਼ਬਦ ਪੋਇਟਰੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਇਵਾਚੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਹਾ। ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਨਾਟਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, "ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਸਥਿਤੀ, ਸੁਭਾਉ ਅਤੇ ਝੁਕਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਾਟਕੀ ਅੰਸ ਉਸਦੇ ਦੁਜੈਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਵਿਕਤਾ ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਵਿਮਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਗਰਸਰ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕੀ ਤੱਤ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਮੰਚ ਉਪਰ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ 'ਨਾਟ-ਕਾਵਿ' ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ:

ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਵਿਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਲੰਮੇਰਾ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ-ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸ਼ਿਕਸਤ ਰੰਗ' ਨਾਲ ਕਾਵਿ-ਚਿਤਰਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਨੂਰਾਨੀ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਜੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਉਹ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਰੂਪ ਹੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ। ਉਪਰੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲੰਮੇ ਪੈਂਡੇ ਤੈਅ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ 'ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਪੈੜਾਂ' ਨੂੰ ਟਕੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣਾ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਵਿਚਲੇ ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਗਰਭੂਮਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਵਾਦ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਫਰੇਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨਾਟ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਵਸਤੂਗਤ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤਲਾਸ਼ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਚੰਗਰਿਦੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਅੰਤਰਝਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਅ ਅਤੇ ਖੰਡਿਤ ਆਪੇ ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖੰਡਿਤ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਮੇਟਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਵਾਲਾਂ-ਜਵਾਬਾਂ ਦਾ ਆਲਮ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ 'ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਊਰਜਾ' ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰ, ਅਜਿਹਾ ਹਲੂਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਵਾਣਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾਣਾਂ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਸੁਰਜੀਤ,

'ਸੱਚ' ਤੱਕ ਅੱਪੜਣ ਲਈ ਬਹਿਬਲ ਹੋਈ, ਕਿਧਰੇ ਸੱਸੀ-ਰੂਹ ਬਣਕੇ ਜੰਗਲ, ਬੇਲੇ, ਥਲ ਗਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਅੰਤਰਮਨ ਦੇ ਟੋਏ-ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਤਲਾਸ਼-ਯਾਤਰਾ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਉਂਦੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪਾਸਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਸੇ ਜਗਿਆਸਾ ਤਹਿਤ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਫ਼ਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੈਂਡਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਤਿਲਕ ਉਹਦੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਨਾਂ ਜਾਗੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਕ-ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਸੈਆਂ ਸਵਾਲ ਉਸਨੂੰ ਉਮੜ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

ਸਰਦਲ ਦੇ ਆਰ

ਤੜਫ਼ ਰਿਹੈ ਕਈ ਸਵਾਲ

ਸਰਦਲ ਦੇ ਪਾਰ

ਉਡੀਕਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ

ਸੁਰਜੀਤ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੋਈ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਖੋਜਦੀ ਹੈ। ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਵਿਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਪ੍ਰਵਚਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਪੈਰਾਡਾਇਮ ਨਿੱਜ ਤੋਂ ਪਰ ਤਕ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਾਸਾਰ ਤਕ ਫੈਲਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਕਵਿਤਰੀ ਨੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਸਵੈ-ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਆਹਰੇ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। 'ਹੇ ਸਖੀ' ਲੰਮੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਜ਼ਰੀਏ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ, ਅਨੰਤ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਸਾਰੇ, ਮਨ, ਕਾਇਆ, ਚੇਤਨਾ, ਬੋਧ-ਅਬੋਧ, ਜੀਵਨ-ਮਕਸਦ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਊਰਜਾ ਆਦਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਉਧੇੜ-ਬੁਣ ਕਰਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲ

ਉਠਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਅੰਤਰਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ।

‘ਹੇ ਸਖੀ’ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਕਾਵਿ-ਸਮੁੱਚ ਹੈ, ਸਮੁੱਚੀ ਜੀਵਨ-ਸਮਝ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਕਾਵਿ-ਵਹਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਰੀ ਦੇ ਸੱਚ ਖੋਜਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਲੰਬੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਫੈਲਾਅ ਹੈ। ‘ਹੇ ਸਖੀ’ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਅੰਤਰਮਨ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਧਰਾਤਲ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਤਹਿਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ-ਜਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਲਝਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਸਵੈ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਵਿਤਰੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਮਨ ‘ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਚ ਢਲ ਜਾਂਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ

ਵਸਤਾਂ ‘ਚ ਜੜ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ

ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ‘ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ, ਸੀਮ ਤੋਂ ਅਸੀਮ ਹੋਣ ਲਈ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਉਠਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦੇ ਪਲਮਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਡੀਕ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਸਵੈ-ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਉਂਦੀ, ਖੰਡਿਤ ਹੋਏ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ, ਹਉਮੈ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਮਾਨਵੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਤੀਬਰ ਹੈ। ਮਨ ਦੇ ਦੌੜਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਫੜ ਉਸਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਸ ਸੱਚ ਵੱਲ ਤੁਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸਮਝਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਮਨ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਦੇ ਠਹਿਰਾਅ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਏਸੇ ਠਹਿਰਾਅ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅਨੰਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਕ ਅੱਪੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਸੁਹਜਮਈ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਕਵਿਤਰੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅੰਤਰਝਾਤ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ‘ਸਵੈ’ ਵਿਚੋਂ ‘ਸਰਬ’ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨ, ਕਾਇਆ, ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਕਾਵਿਕ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦੀ ਹੋਈ ਕਵਿਤਰੀ ਅੰਤ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਊਰਜਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਉਘੇੜਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਲ ‘ਚ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਭ ਬਣਾ ਅਣਗਿਣਤ ਧਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਛੱਲਣੀ ਹੋਣ ਦੀ ਗਾਥਾ ਕਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਸਵੈ ਨੂੰ ਇੱਛਾ-ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:

ਸਖੀ!

ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ

ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਹੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ

ਜੇ ਕੁਝ ਖੋਜਣੈ

ਉਹ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲੱਭਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਦਵੰਦਮਈ ਫਲਸਫਿਆਂ ਨਾਲ ਉਲਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਬਚਪਨ ਦੀ ਅਬੋਧ ਉਮਰੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਚਾਵਾਂ ਸੰਗ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨਾ, ਰੁੱਸਣਾ, ਮੰਨਣਾ-ਮਨਾਉਣਾ ਜਿਹੀਆਂ ਸਹਿਜਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਦੇ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਦੀ ਪੀੜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਵੱਲ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਵਾਰ ਦਰੇਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ‘ਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਕਵਿਤਰੀ ਇਸ ਆਲਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਰੀ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਮਨ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਤਾਂ ਦੇਹ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੂਹ ਤਾਂ ਬਚਪਨ, ਜਵਾਨੀ, ਬੁਢਾਪੇ ਜਿਹੇ ਪੜਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਦਾ ਸਫਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਆਲਮ ‘ਚ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਆਪੂੰ ਜਵਾਬ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ‘ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ’ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਹੈ? ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨਾ ਜੰਮਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਮਰਨਾ, ਨਾ ਹੋਣਾ, ਨਾ ਰੋਣਾ-ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਕਿਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਈ ਖੁਦ ਨੂੰ ਕੁਰੇਦਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰਮਨ ਨੂੰ ਹੰਘਾਲਣ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਕੁਦਰਤ
ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਊਰਜਾ ਦਾ ਹੀ ਕਣ ਹੈ:

ਹੇ ਸਖੀ!

ਇਹ ਯਾਤਰਾ

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀ

ਉਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਊਰਜਾ ਦੇ

ਕਿਸੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਣ ਦੀ

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ... ॐ

ਕਵਿਤਰੀ ਤੀਬਰ ਇਛੁੱਕ ਹੈ ਕਿ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਪਰ
ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਅੰਤਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸੋਚਾਂ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਦੀ ਮਮਟੀ 'ਤੇ
ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਧਰ ਭਾਵੀ ਜੀਵਨ-ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ
ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਸਨੂੰ
ਚੁਣਨਾ ਹੈ, ਕਿਸਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਹੈ-ਇਹੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਕਵਿਤਰੀ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ
ਵਸ ਪਏ ਜੀਵ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਦਾ ਆਲਮ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ
ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ:

ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰੀ ਦੇ

ਟੂਣੇ ਦਾ ਮੋਹਿਐ

ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪਾ

ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਐ^{ਵਿ}

ਪਰ ਕਵਿਤਰੀ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਛਾਵਾਂ ਬਿਨਾਂ
ਵੀ ਜੀਵਨ ਨੀਰਸ ਹੈ। ਇਛਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਅਣਦਿਸਦੇ
ਦੀ ਤਲਾਸ਼ 'ਚ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਇਛਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦਬੰਨ੍ਹਾ ਮਿਥਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ-

ਜੇ ਇਛਾਵਾਂ

ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵਣ

ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਵਣ

ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਕਵਿਤਰੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਵੈ
ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪੇ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਲੈ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ:

ਸਖੀਏ!

ਅਸੀਂ

...ਮੇਰਾਂ 'ਚ ਜੰਮਦੇ

ਲੋਭ 'ਚ ਪਲਦੇ...

...ਕਾਮ ਜਿਊਂਦੇ

ਹੰਕਾਰ ਪਾਲਦੇ

...ਕ੍ਰੋਧ ਉਗਲਦੇ

ਅੰਧਕਾਰ 'ਚ ਮਰਦੇ^ਵ

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਸਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ
ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਾਸਾਰੇ ਦਾ ਕਿਣਕਾ
ਮਾਤਰ ਹੀ ਸਮਝ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਅਸਮਰੱਥਾ ਬਾਰੇ
ਕਵਿਤਰੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਕਾਇਨਾਤ

ਕਿੰਨੀ ਨਿੱਕੀ ਸਾਡੀ ਬਸਤੀ

ਬੂੰਦ ਕੀ ਜਾਣੇ

ਸਾਗਰ ਦੀ ਹਸਤੀ!!

ਸਖੀ ਇਹ ਗੋੜ ਇਹ ਫੇਰੇ

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ

ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਪਹਿਰਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ, ਯੁਗਾਂ ਨੂੰ
ਇਕ ਚੱਕਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੱਕਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਤੇ
ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਇਕ ਚੱਕਰ ਹੀ ਹੈ।
ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ-ਸਮਾਂ ਬਸ 'ਹੁਣ' ਹੈ। ਕਵਿਤਰੀ 'ਹੁਣ' 'ਚ
ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਖੋਜਣ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪਈ ਕਵਿਤਰੀ ਜਦ ਸੁਣਦੀ/ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਨਾਦ ਹੈ, ਸੰਗੀਤ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਹੈ, ਲੇਅ ਹੈ,
ਊਰਜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਬੇਚੈਨ ਰੂਹ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ
ਅਪਸ਼ਬਦ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ, ਸ਼ਬਦ ਗਾਲ੍ਹ ਕਦ ਬਣ ਗਏ।

ਸਵੈ-ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਇਸ ਕਰਮ ਦੌਰਾਨ ਕਵਿਤਰੀ ਜਿੱਥੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪਾਸਾਰੇ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਤ੍ਰਾਂਹਦੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਅਮੁੱਕ ਭੁੱਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਹੱਪਣ ਨੂੰ ਬੇਨੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਕੁਦਰਤ ਕਿਧਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤਹਿਸ ਨਹਿਸ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ:

ਪਰ ਸਖੀ !

ਡਰ ਹੈ ਮੈਨੂੰ

ਜਾਦੂਗਰ ਇਹ ਬੰਦਾ

ਬੁਣ ਰਿਹੈ

ਜੇ ਸੁਪਨੇ

ਤ੍ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਵਾਂਗ

ਟਪਕਾ ਨਾ ਦੇਵੇ

ਕਿਤੇ ਇਹ ਧਰਤੀ^{ਵੀ}

ਆਪਣੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਕਵਿਤਰੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ, ਇਕਮਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਅਪਨਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ/ਜੀਵ ਉਸੇ (ਸੱਚ) ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸੁਮਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਹੀ ਅਜਾਈ ਗਵਾ ਲਿਆ। ਕਾਸ਼ ! ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇਮਤਲਬ ਦੌੜ ਵਿਚ ਨਾ ਹਫ਼ਦੇ, ਥੱਕਦੇ, ਵਕਤ ਰਹਿੰਦੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ। ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਭਰਨ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕਵਿਤਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਸਖੀ ਜੇ ਕਦੇ

ਸੁਰੂ-ਸਫ਼ਰ

ਇਹ ਕਨਸੇਅ ਪੈ ਜਾਂਦੀ

ਤਾਂ ਮੈਂ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ

ਇਸ ਮਨਸੂਈ ਦੌੜ 'ਚ

ਰਤਾ ਕੁ

ਰੁਕ ਲੈਂਦੀ

ਕਿਸੇ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਏ

ਨਰਮ ਪੱਥਰਾਂ 'ਤੇ

ਵਿਹਲੀ ਜਿਹੀ ਬਹਿ

ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੇ

ਦਿਲਕਸ਼ ਪਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀ

ਤੇ ਨਦੀ ਜਿਹੀ ਤਰਲ

ਕਵਿਤਾ ਰਚਦੀ^{ਵੀ}

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ 'ਅੱਜ' ਵਿਚ ਜਿਊਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਪਈ ਧੁੰਦ ਨੂੰ ਛੰਡਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਧੁੰਦ ਦੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ 'ਮੈਂ' ਮਨਫ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਹ-ਕਰਣ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦੀ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਸਦਕਾ ਖੇੜਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਰੀ ਖੇੜੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਆਲਮ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ:

ਖੇੜਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਹੈ

ਤੇ ਮੇਰੀ ਚੇਤਨਾ

ਛਾਨਣ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇਬਾਂ ਪਾ

ਬਰੇਤਿਆ 'ਚ

ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ^{ਵੀ}

ਇਸ ਅਨੰਤ ਪਾਸਾਰੇ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਥਾਹ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਵਿਤਰੀ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅੰਤਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਤੂੰ ਮਿਲੀਂ ਭਾਵੇਂ

ਕਿਸੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਅੱਥਰੂ ਬਣ

ਕਿਸੇ ਸਾਧਕ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਚਖਸੂ ਬਣ

ਕਿਸੇ ਮਨ ਦੇ ਗੁੰਬਦ ਦੀ ਗੂੰਜ ਬਣ

ਜਾਂ ਰਸਤਾ ਲੱਭਦੀ ਕੂੰਜ ਬਣ

ਤੂੰ ਮਿਲੀਂ ਜ਼ਰੂਰ

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੀ ਹਾਂ^{ix}

'ਹੇ ਸਖੀ' ਸਿਰਫ਼ ਕਵਿਤਰੀ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਤਰਮਨ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨ-ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਰੀ-ਕਾਵਿ ਮਹਿਜ਼ ਸਵੈ-ਪੀੜਾ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਤਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਿਮਟਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ

ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ, ਸਮੁੱਚੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਪਾਸਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਇਸ ਕਵਿਤਾ (ਹੇ ਸਖੀ) ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ।

ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਜਾਪ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹੇ ਸਖੀ' ਰਾਹੀਂ ਕਵਿਤਰੀ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ, ਉਤਰ ਆਧੁਨਿਕ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ (ਵੱਥ) ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਅਗਰਭੂਮੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅੰਤਰ-ਮਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਜ਼ਰੀਏ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਮਸਲੇ ਉਭਾਰਦੀ, ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਤਲਾਸ਼ਦੀ, ਲਗਾਤਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਵੈ-ਪੜਚੋਲ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਖੰਡਿਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਹਦਸੇਰਾ ਬਣਦੀ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।